

Леонтій Войтович, Княжа доба на Русі: портрети еліти, Видавець Олександр Пшонківський, Біла Церква 2006, ss. 782

Badania nad genealogią dynastyczną od lat cieszą się zainteresowaniem w polskiej nauce historycznej, na ten temat powstało już wiele prac poświęconych związkom genealogicznym elit rządzących, w tym monografii¹. Podobnie ten nurt badań rozwija się na Węgrzech, w Czechach, w Niemczech czy na Słowacji. W monarchiach, które ukształtowały się na obszarze Europy Środkowej i Wschodniej, można zauważyć pewną analogię, która występuje zarówno u Piastów, Arpadów, Przemyślidów czy Rurykowiczów. W pierwszych dziesięcioleciach od uformowania się rodów panujących mamy do czynienia z ich niezbyt rozbudowanymi drzewami genealogicznymi, jednak w późniejszym okresie dochodzi do rozrostu dynastii. Zwiększenie liczby członków rodzin panujących przysparza badaczom niemało problemów podczas prób badania filiacji i pokrewieństwa poszczególnych postaci. Jeśli chodzi o dynastię Rurykowiczów, podjął się tego ukraiński historyk Łeontij Wojtowycz. Mimo iż ukończył on Lwowską Politechnikę, od 1981 r. zajmuje się naukowo historią. W 1994 r. obronił doktorat dotyczący historii rodów Rurykowiczów i Giedyminowiczów od XII do XVI w.² Obecnie pełni funkcję kierownika Zakładu Historii Średniowiecza i Studiów Bizantyjskich na Lwowskim Uniwersytecie Narodowym im. Iwana Franki. Jest także związany z Instytutem Ukrainoznawstwa Narodowej Akademii Nauk Ukrainy. Swoje zainteresowania skupia głównie na genealogii dy-

¹ Należy tu wymienić trzech czołowych badaczy zajmujących się genealogią dynastyczną Piastów: O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895; W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959; K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, Warszawa-Wrocław 1993; tenże, *Rodowód Piastów śląskich*, t. 1–3, Wrocław 1973, 1975, 1977 (jednotomowy reprint Kraków 2007); tenże, *Rodowód Piastów mazowieckich*, Poznań–Wrocław 1998; tenże, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, Wrocław 2001.

² Л. Войтович, *Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII–XVI ст.*, Львів 1996.

nastii Rurykowiczów, choć nie ogranicza się tylko do badań nad tym rodem. Jest autorem kilku monografii i ponad 200 artykułów publikowanych zarówno na Ukrainie, jak też zagranicą³. W 2006 r. wydał monografię poświęconą elitom na Rusi, *Княжа доба на Русі: портрети еліти*. Jest to obszerna praca, przynosząca wiele cennych informacji na temat pochodzenia, związków genealogicznych i dynastycznych dwóch niezwykle ważnych dynastii – ruskich Rurykowiczów oraz litewskich Giedyminowiczów. Nie jest to pierwsza praca Wojtowycza na ten temat⁴, jednakże zdaje się ona być podsumowaniem wcześniejszych badań autora, dlatego też, choć ze znacznym opóźnieniem, niewątpliwie warto ją przybliżyć polskiemu czytelnikowi.

Praca została podzielona na sześć głównych części, które w większości podzielone są na podrozdziały. W pierwszej z nich autor przybliży bazę źródłową, w ramach której znajdują się oczywiście kroniki i latopisy, ale nie zabrakło także akt, metryk, ksiągęcych rodowodów, herbarzy. Znajdujemy tu także informacje o legendach i falsyfikatach, przy korzystaniu z których historyk musi być nader ostrożny ze względu na przeinaczenia i często błędne, nie mające potwierdzenia w źródłach informacje. Poza tym, wśród materiałów źródłowych można znaleźć również nekrologi, epitafia, nagrobki, portrety, monety, pieczęcie i inne pomoce o charakterze ikonograficznym. Na zakończenie tejże części autor wyszczególnia źródła archeologiczne. Niewątpliwie trzeba zauważyć, iż tworząc wywód genealogiczny dynastii naszych wschodnich sąsiadów autor korzystał z szerokiego spektrum źródeł: numizmatycznych, heraldycznych, pisanych, sfragistycznych oraz archeologicznych.

Kolejny, drugi rozdział monografii, zatytułowany *ДЖЕПЕЛА І ЛІТЕРАТУРА (ЗАМІСТЬ ІСТОПІОГРАФІЇ)*, został poświęcony literaturze przedmiotu. Autor dzieli go na dwie części: źródła, które obejmują 350 pozycji (oprócz kronik, latopisów i innych, są tutaj wymienione również późniejsze wydania źródeł np. heraldycznych) oraz studia, na które składa się 2755 pozycji ułożonych w porządku alfabetycznym, jednakże podzielonym na dwie części: pierwsza z nich to literatura spisana cyrylicą, druga zaś alfabetem łacińskim.

³ Za przykład można podać choćby artykuły historyka publikowane np. w Polsce: *Rus Halicka a Bizancjum od XI do XIV wieku. Wybrane problemy*, *Prace Historyczne* 138 (2011), s. 41–64; *Walka o spadek po Romanowiczach a król polski Kazimierz III Wielki*, [w:] *Kazimierz Wielki i jego państwo. W siedemsetletnią rocznicę urodzin ostatniego Piasta na tronie polskim*, red. J. Maciejewski, T. Nowakowski, Bydgoszcz 2011.

⁴ Zob. przyp. 2 oraz publikacje: *Генеалогія династії Рюриковичів*, Київ 1990; *Генеалогія династії Рюриковичів і Гедиміновичів*, Київ 1992; *Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль*, Львів 2000.

Trzeci rozdział, stanowiący już zasadniczą część publikacji, jest najbardziej rozbudowany (397 stron) i zajmuje ponad połowę monografii (s. 195–592). Prezentuje on skład personalny dynastii Rurykowiczów z uwzględnieniem zawieranych małżeństw, potomstwa i koligacji rodzinnych. Część ta została podzielona na 11 podrozdziałów, a każdy z nich przedstawia inną gałąź dynastii. Pierwszy z nich ukazuje, co oczywiste, Rurykowiczów przed rozrodzeniem się dynastii, zaczynając od legendarnego Ruryka, a kończąc na dzieciach Włodzimierza Wielkiego. Trzeba tu zaznaczyć, że autor nie przedstawia Ruryka jako legendarnego lub choć półlegendarnego protoplastę dynastii, która nazwę wzięła właśnie od jego imienia. W jego założeniu Ruryk był historyczną postacią. W kolejnych podrozdziałach autor prezentuje życiorysy dalszych pokoleń Rurykowiczów, wywodzących się od synów Włodzimierza Wielkiego, tj. odpowiednio: potomków Izasława, książąt połockich i druckich; potomstwo Jarosława Mądrego (Jarosławowiczów); Rurykowiczów wywodzących się od Izasława I Jarosławicza; książąt czernichowskich, muromskich i razańskich; dalej potomków Olega Światosławowicza oraz linię wywodzącą się od Wsiewołoda IV. Ostatnie cztery podrozdziały przedstawiają życiorysy potomków Włodzimierza II Monomacha.

O ile część poświęconą Rurykowiczom możemy uznać za bogatą informacyjnie, nie można tego powiedzieć o następnym rodzie omówionym przez autora. Giedyminowicze, bo to oni są bohaterami czwartego rozdziału (s. 593–684), w większości przypadków są jedynie wymienieni. Autor nie podaje informacji na temat ich życia, wskazując jedynie filiację (dowodem mogą być członkowie dynastii Jagiellonów), aczkolwiek nie jest to regułą. Genealogię Giedyminowiczów rozpoczyna autor od Żywinbuda, Dowiata, Dowsprunka, Mendoga i Wilikailę, a więc książąt, którzy przewodniczyli litewskiemu związkowi plemiennemu⁵, a niekoniecznie musieli pochodzić z tej samej rodziny co założyciel litewskiej dynastii. Dopiero w drugim podrozdziale skupia się na potomstwie Giedymina, żeby w następnych zaprezentować przedstawicieli poszczególnych linii: wspomnianych już Jagiellonów, Korybutowiczów, Kiejstutowiczów, Lubartowiczów i innych.

Rozdział piąty poświęcony został książętom i elicie o nieznanym pochodzeniu (s. 685–696). Jak wskazuje autor, ustalenie ich pochodzenia jest dość trudne ze względu na perturbacje historyczne. Wspomnieć tutaj należy choćby bitwę nad Sinymi Wodami w 1362 r., kiedy to Olgierd pokonał wojska Złotej Ordy i uwolnił ziemie litewskie (ruskie) spod jarzma tatarskiego. Było to jedno z wielu wydarzeń,

⁵ J. Ochmański, *Historia Litwy*, Warszawa 1982, s. 46–48.

które wpłynęło na fakt, iż elity tatarskie zaczęły się asymilować i odgrywać coraz większą rolę na ziemiach ruskich. Autor w tej części wskazuje w zasadzie na filiacje, nie przybliżając bardziej życiorysu tej grupy elity. Monografię zamyka indeks osobowy (s. 697–782).

Genealogia dynastii panujących na ziemiach ruskich i litewskich jest zagadnieniem bardzo trudnym do opracowania. Spójrzmy choćby na dynastię Rurykowiczów, w której od czasów Włodzimierza Wielkiego obserwujemy znaczny rozrost dynastii. Jego potomkowie również mają po kilka, jeśli nie kilkanaścioro dzieci. Podobnie rzecz wygląda u Giedyminowiczów. Zebranie wszystkich przedstawicieli poszczególnych rodów jest niezwykle żmudną i trudną pracą. Monografia Łeontija Wojtowycza należy z całą pewnością do bardzo ważnych i przydatnych opracowań genealogicznych. Jednakże, mimo ogromu wiedzy, dostępu do źródeł, zarówno historycznych, archeologicznych, jak i innych związanych z naukami pomocniczymi historii, książka zawiera kilka niedociągnięć. Przede wszystkim należy wskazać na różnice w przedstawieniu dynastii. Przedstawiciele dynastii Rurykowiczów są drobiazgowo opisywani przez autora, w miarę dostępności źródeł, z kolei dynastia litewska oraz elita pochodzenia głównie tatarskiego zostaje praktycznie zepchnięta na margines. Dla przykładu: założycielowi dynastii Rurykowiczów autor poświęcił ponad siedem stron, z kolei Giedymin w niniejszym opracowaniu doczekał się notki na niecałe pół strony. To samo tyczy się Władysława Jagiełły, o którym sam autor wspomina, że był jednym z najznamienitszych królów polskich i książąt litewskich, a oprócz małżeństw przez niego zawartych, wyliczenia dzieci oraz informacji o zawarciu umowy w Krewie nie ma o nim żadnych informacji. Biorąc pod uwagę fakt, że autor już wcześniej starał się opracować genealogię Rurykowiczów, chciałoby się zobaczyć bardziej rozbudowane informacje na temat książąt litewskich i innych rodów odgrywających ważną rolę na tych terenach.

Drugą kwestią jest podejście do źródeł i literatury przedmiotu. Autor zdaje się nie zważać na hipotezy wysunięte przez historyków z państw ościennych, a pod tym względem najbardziej uderza polskiego czytelnika życiorys małżonki Bolesława Śmiałego. W polskiej historiografii już od czasów Oswalda Balzera, który stwierdził, że informacje dotyczące królewskiej małżonki przekazane przez Jana Długosza są niestety fałszywe i trzeba je traktować z dystansem, przyjęło się, iż jej imię i pochodzenie nie jest znane. Autor, mimo iż przytacza zdania polskich badaczy (m.in. Kazimierza Jasińskiego czy Tadeusza Grudzińskiego), nie zgadza się z nimi, przyjmując za pewnik zdanie badaczy ukraińskich i rosyjskich. Tym oto sposobem małżonka Bolesława Śmiałego w teże monografii występuje jako Wyszesława, córka Światosła-

wa, wnuczka Jarosława Mądrego. Trzeba tutaj zaznaczyć także kolejne niedociągnięcie – niestety, w większości przypadków autor polega na nowej literaturze rosyjskiej i ukraińskiej, zaś w przypadkach, kiedy to przedstawiciele dynastii Rurykowiczów zawierali związki z rodami ościennymi, posługuje się w większości opracowaniami z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku oraz wcześniejszymi (sprowadycznie wplatając literaturę późniejszą, choćby z lat dziewięćdziesiątych). Przypadek ten dotyka zarówno Polski, jak i Czech czy Węgier. Zaznaczyć również trzeba, iż w monografii traktującej o genealogii Rurykowiczów, Giedyminowiczów oraz filiacji elity pochodzenia głównie tatarskiego, zabrakło tablic genealogicznych. Tego rodzaju dodatek byłby bardzo wskazany. Tablice genealogiczne mają przede wszystkim na celu ukazanie pokrewieństwa oraz ułatwienie czytelnikowi rozpoznania powiązań genealogicznych i dynastycznych pomiędzy rodami. Przedstawiając genealogię dynastyczną, w której członkowie rodzin panujących wiązali się z przedstawicielami dynastii ościennych (Piastów, Przemyślidów, Arpadów, dynastii skandynawskich i niemieckich, Giedyminowiczów, Jagiellonów i innych), tablice genealogiczne wydają się wręcz składnikiem niezbędnym.

Mimo pewnych uwag krytycznych książka ta jest z całą pewnością istotnym źródłem wiedzy o przedstawicielach dynastii panujących u naszych wschodnich sąsiadów. Ogrom źródeł i literatury, które autor wykorzystał w tworzeniu życiorysów, ukazuje trud, z jakim musiał się zmierzyć. Pomimo faktu, iż w niektórych przypadkach autor, posiłkując się badaniami ukraińskich i rosyjskich historyków, zepchnął na margines dokonania badaczy z innych krajów, monografia ta przy opracowywaniu związków dynastycznych i genealogicznych dynastii wschodnich wydaje się niezbędna.

mgr Jakub Wojtczak
Instytut Historii
Wydział Historyczny
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ul. Umultowska 89d
61-614 Poznań
kub.wojtczak@gmail.com